

Pravna pitanja

U decembru 2016. godine, Rio Tinto je zatražio od Ministarstva građevine, Saobraćaj i infrastruktura Srbije da izradi Prostorni plan za potrebe eksploatacije jadarita. Lokalitet se prostire na površini od 293 km², zahvata 22 sela u dve opštine, sa blizu 20.000 stanovnika. Prostornim planom su dodeljene zone za podzemni rudnik, industrijsko područje, jalovište i infrastrukturni razvoj (putevi, železnica, odbrana od poplave, gasne i telekomunikacione strukture). Nacrt plana stavljen je na javni uvid tokom 30 dana u periodu novembar-decembar 2019. godine, a Vlada Republike Srbije odobrila ga je u martu 2020. godine bez značajnijih izmena. Detalji tehničkog procesa za preradu jadarita objavljeni su u biltenu Rio Tinta u 2019. godini. Međutim, količine hemijskih jedinjenja koje će se koristiti u operacijama objavljene su u literaturi kompanije u februaru 2021. godine.

Prostorni plan je odobren pre proglašenja rudnih resursa i rezervi. Rio Tinto je nastavio da istražuje do 2020. godine i na kraju dostavio vlastima dokumentaciju za Elaboraciju resursa i rezervi u julu 2020. godine (odobrena je 6. januara 2021.)

Meštani su se žalili na probleme sa podzemnim vodama, oštećenje tla i curenje iz rupa izbušenih tokom procesa istraživanja. Prostornim planom su identifikovana dva objekta za skladištenje otpada, ali bez definisanih zapremina ili radnog veka. Glavno jalovište planirano je na 20 kilometara jugozapadno od reke Štavice. Prema nezvaničnim informacijama, Rio Tinto razmatra preseljenje deponije na mesto Paulje, arheološko nalazište od velikog značaja, staro 3.500 godina.

Između avgusta i novembra 2020. godine, Rio Tinto se obratio vlasnicima zemljišta sa „Predlogom za kupovinu zemljišta“. U jesen 2020. godine, srpska Geodetska uprava donela je odluku da se lokalne poljoprivredne parcele prekategorišu u građevinsko zemljište, čime je onemogućeno sticanje prihoda od ratarstva, prisiljavajući poljoprivrednike na prodaju zemljišta.

Rio Tinto je počeo da kupuje parcele 2020. godine. Kompanija je otvorila dva informativna centra u toj oblasti i održala niz konsultacija. Rio Tinto tvrdi da se proces konsultacija sprovodi na „transparentan, osetljiv i fer način“ i da porodicama koje će „preseliti“ nudi „pravnu i socijalnu“ pomoć.

Međutim, vlasnici zemljišta su prijavili su da su trpeli pritiske na „konsultantskim“ sastancima sa pravnim predstavnicima kompanije da prodaju zemljište što pre, uz argument da je „to bila najbolja cena koju su mogli dobiti“, nakon čega su više puta pozivani telefonom da požure, a eksproprijacija je na tim sastancima pomenuta kao mogućnost.

Prema srpskom zakonu, eksproprijacija se može izvršiti samo u slučaju „javnog interesa“.

Iako predstavnici vlade projekat nazivaju izuzetno važnim za zemlju, projekat nije zakonski proglašen kao takav, zbog čega ovo predstavlja očigledno obmanjivanje od strane pravnih zastupnika kompanije.

Angažman zainteresovanih strana izaziva osećaj duboke zabrinutosti, zbunjenosti i nesigurnosti u lokalnim seoskim zajednicama. Neki su prodali zemlju i kuće i počeli da odvoze građevinski materijal. Pojedini vlasnici zemljišta koji su prodali svoje posede posekli su i prodali stare hrastove, čime je već naneta šteta životnoj sredini. Građani tvrde da je drvo bez potrebne dokumentacije prodato pilani.

U ionako vrlo nesigurnoj političkoj i socijalnoj situaciji u zemlji, i sa neadekvatnim zakonodavstvom i sistemskim nedostacima u radu inspeksijskih organa, pristup koji je zauzeo Rio Tinto doprinosi osećaju nesigurnosti, straha i odsustva vladavine zakona.

Javne investicije u infrastrukturu koja je povezana sa projektom nisu obelodanjene.

Međutim, opština Loznica je već odobrila preusmeravanje lokalnog puta. Razvoj infrastrukture podrazumeva dalje uticaje na domaćinstva.

Prirodna područja

U okviru Prostornog plana postoje dva važna prirodna područja. Pet do šest kilometara istočno/jugoistočno od planiranog rudarsko-prerađivačkog područja nalazi se predeo izuzetnih karakteristika „Kulturni pejzaž Tršić-Tronoša“. Nekoliko kilometara severno od planiranog rudarskog područja nalazi se planina Cer, koja je važno ekološko područje Srbije prema Uredbi o ekološkoj mreži, a takođe uključuje Međunarodno područje za biodiverzitet i ptice.

Preko 15 vrsta drveća nalazi se u grupi retkih, endemskih i ugroženih. Ekosistem područja čine autohtone šume, dok je od ukupno 145 vrsta divljih biljaka i životinja, 83 zaštićeno, a 62 vrste spadaju u kategoriju strogo zaštićenih.

Istorijska i kulturna područja

Pored kulturnih vrednosti Tršić-Tronoša, dolina Jadra je dom brojnih praistorijskih lokaliteta, naselja, utvrđenja i nekropola bronzanog i gvozdenog doba, lokaliteta iz starorimskog, srednjovekovnog srpskog i osmanskog perioda, a igrala je važnu ulogu u istoriji nezavisne Srbije od 19. veka.

Na manje od 2 km istočno od predviđene zone udara rudnika nalazi se važan spomenik i kriptu iz Drugog svetskog rata, kao i masovne grobnice, u kojima se nalaze ostaci žrtava pogubljenih tokom Drugog svetskog rata. Na 10 metara od zapadne ivice planiranog područja postrojenja za preradu stoji crkva Svetog Đorđa. Trenutno je u postupku dobijanje novog ikonostasa.

Zakonski okvir Srbije, zemlje kandidata za članstvo u EU od 2011. godine, zahteva suštinsku reformu, posebno u vezi sa neusklađenošću Zakona o proceni uticaja na životnu sredinu (EIA) sa drugim zakonima, naročito sa Zakonom o planiranju i izgradnji.

U praksi, EIA se realizuje nakon izdavanja građevinske dozvole. Kompanije mogu da iskoriste ovu praksu da ubrzaju razvoj projekta na terenu i pre nego što ključna tehnička dokumentacija bude otkrivena i proučena od strane direktno pogođenog stanovništva, civilnog društva i svih zainteresovanih strana.

Potrebne akcije

Lokalne zajednice zahtevaju da u Srbiji, zemlji sa neadekvatnim zakonodavstvom i sistemskim nedostacima u inspekciji i sprovođenju zakona, Rio Tinto treba da uradi sledeće:

- Unapredi procese konsultacija i poveća odgovornost i transparentnost prema lokalnoj zajednici i vladi;
- Izradi EIA i pribavi dozvole za eksploataciju: trenutno ni Vlada ni lokalne zajednice nisu detaljno informisale o ekološkom i socijalnom uticaju projekata;
- Otkrije naučne izveštaje na kojima se zasnivaju Prostorni plan i povezana strateška procena uticaja;
- Objavi planove o novoj lokaciji jalovišta u dolini Jadra što pre;
- Iznese konkretne planove za zaštitu prirodnog biodiverziteta i kulturno-istorijskog nasleđa u tom području;
- Zaustavi postupak otkupa zemljišta dok se ne reše sva gore navedena pitanja i prestane da vrši pritisak na meštane da prodaju svoje zemljište. Od vlasnika zemljišta se traži da prodaju imanja bez ikakvog pravnog savetovanja i bez dovoljno informacija o uticajima projekta, zbog čega oni nisu u mogućnosti da donose informisane i slobodne odluke; i
- Prestane da koristi provladine medije za promociju projekta, jer sloboda medija nije osigurana u trenutnom društveno-političkom kontekstu.

Izvor: londonminingnetwork.org